

В. В. КАБАЧЕК, канд. іст. наук, доцент, НТУ «ХПІ»

ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ ПРОМИСЛОВИХ ОБ'ЄДНАНЬ НА ПОЧАТКУ НЕПУ

Стаття присвячена формуванню місцевих державних госпрозрахункових об'єднань у 1921-1922 рр. Визначено їх особливості порівняно з трестами великої індустрії. Місцеві керівники опиралися зазіханням з центру як могли і подекуди досягали певних успіхів. Боротьба місцевої влади з республіканськими відомствами носила в основному прогресивний характер, відповідала інтересам економічної доцільності, проте сили в ній були нерівними.

Ключові слова: перші роки непу, місцеві державні промислові трести, госпрозрахунок, ринок.

Вступ. Період непу є одним з найсуперечливіших і найцікавіших у радянській історії. На превеликий жаль, перший в світовій історії і досить успішний, з точки зору досягнутих економічних показників, тогочасний досвід відродження ринкових відносин надто мало був використаний в сучасній Україні. Більше того, попри нові можливості, пов'язані з відкриттям архівів і зняттям ідеологічних обмежень, серед науковців спостерігається явне зниження інтересу до непівської проблематики [докл. див.: 1; 2, с. 92], а в її межах залишається чимало недостатньо досліджених питань.

Вказане стосується і державних госпрозрахункових об'єднань (трестів) місцевої промисловості у роки непу. Навіть з точки зору фактичного матеріалу в радянській історіографії маємо щодо них лише окремі відомості [див., напр.: 3-8]. Не змінилася на краще ситуація і зараз. У спеціальних працях з історії українських промислових трестів [9, 10] місцеві об'єднання згадуються надто побіжно, без системного аналізу. Відповідно, **метою даної статті** є хоча б частково заповнити вказану прогалину, зосередивши увагу на процесі формування місцевих державних промислових об'єднань в УСРР, під час якого закладалися їх особливості, у тому числі – і відмінності від трестів великої індустрії. Основними джерелами при її написанні стали як опубліковані (переважно – звіти місцевих радянських і господарських органів та місцева періодика), так і різні за характером і походженням архівні матеріали.

Виклад основного матеріалу. Утворення місцевих об'єднань розпочалося восени 1921 р. після рішень всеросійських та українських державних органів [11, с. 244-255; 12, оп. 2, спр. 13, арк. 223-224 та ін.], що накресливали основні завдання переходу до непу в промисловості. Зокрема, найпотужніші з націоналізованих підприємств об'єднувалися у республіканські та всеросійські трести, що підпорядковувалися, відповідно, Українській Раді Народного Господарства (УРНГ)

© В. В. Кабачек

та Всеросійській Раді Народного Господарства (ВРНГ). У віданні губернських рад народного господарства (ГРНГ, що діяли як відділи губвиконкомів) залишалися дрібні та середні підприємства, більшість з яких підлягала здачі в оренду, консервації або ліквідації. Найбільш важливі з підприємств ГРНГ зводилися у місцеві госпрозрахункові об'єднання.

Безпосередньо добором підприємств до складу місцевих трестів займалися ГРНГ під контролем радянських органів – 1 вересня 1921 р. такий порядок ухвалила Харківська губекономнарада [4, с. 92; 13, оп. 1, спр. 239, арк. 34] (економічні наради діяли в 1921-1924 рр. при виконкомах всіх рівнів як міжвідомчі комісії з господарських питань). Аналогічну процедуру бачимо при створенні місцевих трестів і по інших губерніях [див., напр.: 14, оп. 20, спр. 437, арк. 72, 75, 98-99]. Якщо мова йшла про розташовані далеко від губернського центру підприємства, до роботи залучалися повітові органи: 13 грудня 1921 р. Подільська губекономнарада затвердила постанову Проскурівської повітекономнаради про утворення Проскурівського комбінату [15, 20 грудня], а 2 січня 1922 р. президія Катеринославської губекономнаради – рішення Павлоградської повітекономнаради про переведення місцевого шкірзаводу на госпрозрахунок [16, оп. 1, спр. 70, арк. 15].

Місцеві господарники поступово відмовлялися від марнотратних намагань навантажити роботою якомога більше підприємств, без урахування наявних матеріальних ресурсів. Проводячи концентрацію виробництва, вони прагнули до максимального навантаження тих фабрик та заводів, що залишилися в їх безпосередньому управлінні. Сюди з підприємств, що закривалися, переводили найбільш кваліфікованих працівників, перевозили устаткування [див., напр.: 17, с. 40; 18, с. 81]. Динаміку процесу поступового зняття підприємств місцевої державної промисловості з держпостачання, переведення їх на госпрозрахунок і групування в трести (т. зв. «трестування») відображають дані по Харківській ГРНГ. З її діючих підприємств на держпостачанні 1 січня 1922 р. залишалися 40, 1 лютого – 16, а 1 березня – 12. Водночас на 1 січня 1922 р. працювало 13 окремих госпрозрахункових підприємств ГРНГ, а на 1 лютого – жодного, бо всі вони влилися до складу губернських промислових об'єднань [13, оп. 1, спр. 772, арк. 5-7]. На початку весни 1922 р. 99 підприємств Харківської ГРНГ були зведені у 16 трестів, а 37 залишалися у безпосередньому віданні ГРНГ [19, с. 62; 20, с. 54-59].

Як відзначалося в літературі, до середини 1922 р. трестування в місцевій українській промисловості було в основному завершено. На травень 1922 р. існувало 54 місцевих треста ГРНГ, які об'єднували 304 підприємства з 23156 робітниками та службовцями. По губерніях ці трести розподілялися досить нерівномірно: від 14 у Харківській до по 1 у Волинській та Катеринославській [див., напр.: 3, с. 60; 21, с. 53; 19, с. 60]. Проте подекуди цей процес тривав до осені 1922 р. – із звіту Полтавського губвиконкому, складеного вже після приєднання частини Кременчуцької губернії до Полтавської, бачимо, що місцевий Шкіртрест (4 заводи) було утворено в червні, а Текстильпром (5 фабрик) – у жовтні 1922 р. [22, оп. 1,

спр. 158, арк. 113зв.-114]. В подальшому ж кількість місцевих об'єднань і підприємств в них змінювалася через неодноразові реорганізації та переформування. Саме цим слід пояснити деякі розбіжності в цифрових даних щодо трестів місцевої промисловості УСРР у джерелах та літературі [див., напр.: 7, ч. 1-2, с. 525; 8, с. 159; пор.: 23, с. 71].

Особливістю місцевих промислових об'єднань України порівняно з великою промисловістю було використання при їх утворенні не тільки галузевого, а й територіального підходу, характерного для менш промислово розвинених губерній. Там не було достатньої кількості відповідних за розмірами й значенням підприємств для створення галузевих трестів. Тому їх поєднували за місцем розташування, як це було у Вінниці, де з 1 жовтня 1921 р. чавунно-ливарний і цвяховий заводи та механічний млин було зведено у Подільській промкомбінат [24, с. 37-38; 25, с. 71], або у Проскуріві, де керамічний, дріжджовий та чавунно-ливарний заводи звели у Проскурівський комбінат [15, 20 грудня]. Використання на Поділлі при створенні місцевих об'єднань територіального принципу відзначалося в історіографії [5, с. 143], але без з'ясування причин, без порівнянь з іншими регіонами та з певною абсолютизацією територіального підходу. Проте в лютому 1922 р. на Поділлі було створено і суто галузеве об'єднання – Поліграфпапіртрест [25, с. 84], працювали й інші. У більшості ж губерній УСРР переважав галузевий принцип: на Полтавщині серед об'єднань ГРНГ існував лише один територіальний комбінат (Георгіївське господарство), решта були галузевими [22, оп. 1, спр. 158, арк. 113зв.-114], на Харківщині й у Донбасі об'єднання були галузевими [26, оп. 1, спр. 1, арк. 1-3; 27, оп. 1, спр. 124, арк. 64-65, спр. 7, арк. 57-57зв. та ін.].

При цьому варто відзначити ще одну особливість місцевої державної промисловості. Хоча в ній, як і у трестах УРНГ, основною госпрозрахунковою одиницею був трест, чимало окремих підприємств отримали права тресту і відповідну самостійність. І така ситуація спостерігалася не лише на етапі формування місцевих об'єднань: на початку жовтня 1922 р. в УСРР нараховувалося 49 т.зв. «автономних» підприємств [7, ч.1-2, с. 525]. Це дає підстави стверджувати, що, навіть формально, у місцевій державній промисловості, на відміну від великої, госпрозрахункові відносини сягали на більшу глибину.

До речі, серед вад госпрозрахунку трестів ВРНГ і УРНГ дослідники ще 20-25 років тому відзначали не тільки те, що він існував лише на рівні трестів і не доходив до рівня підприємств, а й те, що при їх утворенні та у подальшій діяльності система главків здебільшого механічно перетворилася на систему трестів [Див., напр.: 28, с. 93; 29, с. 240; 30, с. 122-123]. Та і в цьому плані місцеві об'єднання мали певні особливості. Так, при їх утворенні правління, як правило, складали працівники галузевих відділів ГРНГ, що підлягали ліквідації. Проте, це не було механічне пересадження з одного крісла до іншого, оскільки саме за рахунок місцевого апарату відбувалося загальне скорочення штатів УРНГ. Залишалися лише кращі, найбільш обізнані кадри. Наприклад, якщо до непу управління шкіряною промисловістю Полтавської ГРНГ налічувало 220 чол., то апарат Полтавського шкіртресту на початок 1923 р. (вже після ліквідації Кременчуцької губернії і

приєднання кременчуцьких шкірзаводів до полтавських) – лише 17 чол. [22, оп. 1, спр. 48, арк. 15зв].

Та й взагалі місцева державна промисловість раніше перейшла на госпрозрахункові відносини, була більше пов'язана з ринком, що обумовило більш високі порівняно з великою індустрією показники, у т.ч. – в питаннях оплати праці. Зокрема, заробітна плата в місцевих трестах була вищою за середню в державній промисловості УСРР: якщо в IV кварталі 1922 р. середньомісячна оплата промислових робітників України складала 17,9 бюджетних крб. [3, с. 232; 7, ч.1-2, с. 467], то на підприємствах Харківської ГРНГ вона ще в серпні 1922 р. становила 12 – 30 товарних (бюджетних) крб. – залежно від кваліфікації [13, оп. 1, спр. 1107, арк. 3; про зміст терміну «бюджетний карбованець», його обрахування та засіб використання при нарахуванні зарплати докл. див.: 31, с. 108-109]. А в цілому по місцевій промисловості України в 1922/23 госп. р. середньомісячна зарплата робітника становила 75 % довоєнної, тоді як в середньому по українській державній промисловості вона навіть у жовтні 1923 р. досягнула лише 63,2 % [7, ч.1-2, с. 585].

Здійснення господарської реформи у державній промисловості загостило одну з суттєвих суперечностей, яка вже первісно була закладена у радянську систему – між «центром» і «місцями». В даному випадку йшлося про підпорядкування підприємств та розпорядження доходами від їх діяльності. Хоча неписані реформи проголошували гасло розвитку місцевої ініціативи та декларували, що підприємства місцевого значення мають знаходитися у віданні ГРНГ, які саме підприємства мають місцеве, а які – загальнодержавне значення чітко визначено не було. Користуючись цим, республіканські та загальноросійські відомства під найрізноманітнішими приводами розгорнули справжній наступ на права місцевих органів, намагаючись перепідпорядкувати собі якомога більше їх підприємств, насамперед – найприбутковіші з них.

Поza межами впливу місцевої влади опинилися найкращі підприємства суто місцевого значення з переробки сільськогосподарської продукції – млини, олійниці тощо; вилучалися навіть цілі галузі (цукрова, горілчана та ін.). Особливий інтерес у центральних відомств викликали саме ті підприємства, на яких робота вже була налагоджена за рахунок зусиль губернських органів. На момент перепідпорядкування харчових галузей «центру» в Донбасі вже з успіхом діяв місцевий олійницько-млиновий трест [27, оп. 2, спр. 124, арк. 31, 34; 32, № 6-7, с. 47], на Поділлі – гуральний, підприємства якого завдяки зусиллям ГРНГ були забезпечені паливом та сировиною (значення цього в умовах гострої паливної і харчової кризи важко переоцінити) [25, с. 79; див. також: 33, № 1, с. 11; 34, с. 49-50; 35, с. 40]. Зрозуміло, ні про яке відшкодування на користь місцевої влади мова не йшла. А всі її клопотання щодо залишення в розпорядженні губернських органів хоча б окремих харчових підприємств [див., напр.: 36, оп. 1, спр. 10а, арк. 36; 25, с. 68] були марними. Чи не єдиною поступкою з боку «центру» стало утворення у Вінниці на базі того самого Подільського промкомбінату унікального об'єднання – фактично акціонерного товариства, що займало проміжне становище між місцевими та республіканськими трестами. 15 червня 1922 р. комбінат було реорганізовано в

Товариство Мук-Молот, до якого на рівних увійшли ГРНГ та Подільське відділення Українського мукомельного тресту (Укрмуту) [25, с. 71]. Але причини цього були суто технічні: механічний млин був нерозривно енергетично і технологічно пов'язаний з іншими підприємствами комбінату, які виявилися для Укрмуту «непрофільними».

Суперечки республіканських і місцевих органів стосовно перспективних підприємств мали повсюдний характер. «Місця» опиралися диктату могутніх центральних відомств як могли: скаржилися до УРНГ і уряду, керівних органів КП(б)У і РКП(б), публічно гостро критикували «загарбницькі» дії «центру» в пресі та на представницьких зібраннях, а подекуди – відповідали на зухвалість і свавілля із застосуванням власних адміністративних важелів. І, хоча сили були надто нерівними, подекуди це давало результати.

З цієї точки зору, показовою є історія з суконними фабриками в містечку Дунаївці (Подільська губернія). Свого часу там нараховувалося до 30 підприємств, але значну їх частину під час I світової війни було евакуйовано подалі від фронту [15, 12 лист.]. Ті ж, що залишилися, підпорядкувалися Подільській ГРНГ, яка восени 1921 р. готувала 4 найбільш великі з них до переведення на госпрозрахунок і об'єднання у місцевий трест. Проте, Укртекстиль (главк УРНГ), не поставивши до відома подільське керівництво, перепідпорядкував фабрики безпосередньо собі та навіть призначив новий склад правління та нового його голову – Фінкельштейна, що прибув з Харкова і заходився приймати справи. Реакція місцевих господарників була досить жорсткою. 28 листопада 1921 р. на об'єднаному засіданні кущового правління за участі представників ГРНГ та губернської РСІ дії Укртекстилю були охарактеризовані як самоуправство, грубе порушення існуючого порядку, згідно якого главки без рішення УРНГ та заключення ГРНГ не мали права вилучати підприємства у місцевих органів, повноваження Фінкельштейна визнані недійсними, а завкущем Шору було оголошено догану «за незаконну передачу справ Фінкельштейну». Відповідну телеграму ГРНГ надіслав до УРНГ [37, оп. 1, спр. 550, арк. 30-32]. В результаті губернським органам вдалося зберегти підприємства у своєму розпорядженні. Місьцеве об'єднання «Дунсукно» стало найпотужнішим на Поділлі і надалі працювало досить успішно.

Наступ на права «місць» наприкінці 1921 р. був настільки потужним, що представники центральних відомств взагалі пропонували ліквідувати ГРНГ або перетворити їх на суто фіскальні органи з наглядом за орендною промисловістю. Такі підходи зустріли гостру критику з боку місцевих господарників. Зокрема, черговий номер журналу Донецької губекономнаради від 15 грудня 1921 р. відкривався статтею С. Альперовича «Задачі економнарад», в якій автор відзначав: хоча промислові підприємства Донецької ГРНГ дрібні й незначні, на них постійно зазіхають різні главки, а через те, що майже вся місцева промисловість працює на велику індустрію Донбасу, це (за логікою декретів «центру») може в перспективі не залишити губекономнаradі взагалі ніяких прав по управлінню промисловістю [32, № 10-11, с. 1]. Майже одночасно і делегати VI губернського з'їзду рад Харківщини рішуче висловилися проти «ліквідаторських ухилів» УРНГ та наголосили в

резолуції: ГРНГ має перетворитися з органа, що відає промисловістю, на орган по управлінню державними місцевими підприємствами [13, оп. 1, спр. 393, арк. 264-265, 287]. Такі упереджувальні удари мали ефект – в подальшому питання про ліквідацію ГРНГ вже не порушувалося, під різними назвами (ГРНГ, губернські відділи місцевої промисловості, після ліквідації губерній – окружні відділи місцевої промисловості або підвідділи у складі окружних відділів місцевого господарства) вони діяли протягом всього періоду непу.

Проте, це були, хоча і вагомі, але поодинокі успіхи. Загальна тенденція зазіхання на місцеві підприємства, започаткована в 1921 – 1922 рр., зберігалася і надалі. Як відзначав голова Харківського окружного відділу місцевої промисловості В.М. Макагон на III окружному з'їзді рад Харківщини (10 – 16 травня 1926 р.), на початку 1920-х рр. УРНГ значною мірою залишала «місцям» зруйновані та малопотужні підприємства, а як тільки місцеві господарські органи їх відроджують – одразу ж виникає питання про їх вилучення до республіканського бюджету. Це, на його думку, були не окремі випадки, а цілеспрямована лінія УРНГ, яка все більше «обростала» підприємствами суто місцевого значення. Відтак, якщо в середньому на одному підприємстві в російській місцевій промисловості працювало понад 200 чол., то в українській – лише 78 чол. [38, ф. Р-845, оп. 2, спр. 366, арк. 176-177]. Показово, що голова РНК України В.Я. Чубар у своєму заключному слові на цьому з'їзді навіть не знайшов що відповісти, хоча в питаннях промисловості орієнтувався, зважаючи на його попередні посади, досить непогано. Як неважко помітити, проблема, що виникла, проте так і не знайшла свого вірного розв'язання на початку 1920-х рр., давалася взнаки і в подальшому, призвела до надмірної централізації в управлінні державними підприємствами України, обмеження прав місцевих органів державної влади та можливостей місцевих бюджетів.

Радянські історики майже не звертали уваги на вказану проблему. Здається, тільки В.І. Яненко обмежився побіжною фразою: «нерідко місцеві радянські і господарські органи, виходячи з місницьких інтересів, чинили опір створенню республіканських трестів» [21, с. 53]. З сучасних же науковців можна згадати хіба що В.І. Гринчуцького, який, відзначивши прагнення керівництва великих трестів залучити до їх складу якомога більше підприємств (у т.ч. – за рахунок суто місцевих) з метою позбутися конкуренції та наявності багатьох конфліктів з цього приводу, звів все в основному до т.зв. «трестоманії», яка, мовляв, охопила ГРНГ, та викликаних нею міжвідомчих чвар. До того ж він вважав, що скарги і протести «місць» не мали ніякого результату, а суперечки між губернськими і республіканськими органами «дещо уляглися» після появи наказу УРНГ від 26 серпня 1922 р., який зобов'язував республіканські трести отримувати письмову згоду місцевих органів на передачу підприємств тресту [9, с. 32-36]. Проте, як бачимо, реальна картина була дещо іншою, навіть вказане розпорядження не було чимось принципово новим. Нерівна боротьба «центру» й «місць» на цьому не припинилася, що визнав і сам дослідник [9, с. 35]. Певна суперечливість вказаних висновків і оцінок тернопільського історика пояснюється, вірогідно, впливом використаних ним джерел, що подають переважно точку зору УРНГ.

Висновки. Отже, формування місцевих державних госпрозрахункових промислових об'єднань відбулося в межах господарської реформи в промисловості 1921 – 1922 рр., пов'язаної з її пристосуванням до умов нової економічної політики та частковим відродженням ринкових відносин. Вже на цьому етапі визначилися їх певні особливості порівняно з великою індустрією. Зокрема, серед таких варто відзначити: застосування поруч із галузевим і суто територіального принципу формування, наявність значної кількості окремих самостійних госпрозрахункових підприємств з правами тресту, значно більше скорочення адміністративного персоналу. Місцева державна промисловість взагалі була значно більше орієнтована на споживчий ринок, що обумовило більш успішне її відродження. Ця обставина, у поєднанні з відсутністю чіткої нормативної бази, вочевидь, не в останню чергу підштовхувала центральні, насамперед – республіканські, відомства до постійних спроб вилучити на свою користь найбільш ефективні та прибуткові місцеві підприємства, що істотно послаблювало не лише місцеву промисловість УСРР, а й можливості місцевих бюджетів. Місцеві керівники опиралися централістським зазіханням як могли і подекуди навіть досягали певних успіхів. Боротьба місцевої влади з республіканськими відомствами об'єктивно носила в основному прогресивний характер, відповідала інтересам економічної доцільності, проте сили в ній були надто нерівними.

Список літератури: 1. Коцур Г. Г. Нова економічна політика в Україні: історіографія: Автореф. дис... канд. іст. наук / Г. Г. Коцур. – К., 2001. – 18 с. 2. Пиріг О. А. Місце грошової реформи 1922-1924 рр. у здійсненні нової економічної політики / О. А. Пиріг // Укр. іст. журн. – 2000. – № 3. – С. 92-102. 3. Диденко Г. Д. Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства (1921-1925) / Г. Д. Диденко. – К.: Изд-во АН УССР, 1962. – 373 с. 4. Духопельников В. М. Деятельность Советов Харьковщины в восстановительный период (1921-1925): Дисс... канд. ист. наук: 07.00.02 / В. М. Духопельников. – Харьков, 1979. – 241 с. 5. Кулаев В. Г. Борьба КП(б) Украины за укрепление местных Советов и усиление их деятельности в восстановительный период (1921-1925 гг.): Дисс... канд. ист. наук: 07.00.01 / В. Г. Кулаев. – К., 1973. – 198 с. 6. Самофалов В. М. Комуністична партія Укарїни в боротьбі за відбудову народного господарства (1921-1925 рр.) / В. М. Самофалов. – К.: Держполітвидав, 1963. – 378 с. 7. Черненко Н. В. Борьба Коммунистической партии за восстановление промышленности и консолидацию рабочего класса Украины в 1921-1925 гг.: Дисс... д-ра ист. наук / Н. В. Черненко. – К., 1961. – Ч. 1-2. – IX, 602, [2] с.; Ч. 3. – 399, 21, [2] с. 8. Шиян К. К. Борьба робітничого класу України за відбудову промисловості (1921-1925 рр.) / К. К. Шиян. – К.: Держполітвидав України, 1959. – 303 с. 9. Гринчуцький В. І. Промислові трести України в 20-ті роки / В. І. Гринчуцький. – К.: Наук. Думка, 1997. – 178 с. 10. Хмельницька Л. В. Промислові трести України в період нової економічної політики (1921-1929 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук / Л. В. Хмельницька. – К., 2004. – 16 с. 11. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам: Сб. док. за 50 лет: В 15-ти т. – Т. 1: 1917-1928 гг. – М.: Политиздат, 1967. – 783 с. 12. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд Р-2: Рада Народних комісарів Української РСР. 13. Державний архів Харківської області. Фонд Р-203: Харьковский губернский исполнительный комитет Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (губисполком). 14. Центральний державний архів громадських організацій України. Фонд 1: Центральний Комітет Комуністичної партії України. 15. Вісті (Известия) Подгубвиконкому, губкому КП(б)У, губпрофради. – 1921 р. 16. Державний архів Дніпропетровської області. Фонд Р-2741:

Преображенский сельский Совет рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (сельсовет), с. Преображенское Томаковской волости Екатеринославского уезда и губернии. **17. Народное хозяйство** Екатеринославщины: ежемесячный орган Екатеринославского губернского экономического совещания. Екатеринослав. – 1921. – № 1-2: август – сентябрь. **18. Черкащина в период** відбудови народного господарства (1921 – 1925): 36. док. і м-лів. – Черкаси: Обл. книжково-газетне вид-во, 1962. – 327 с. **19. Кудлай О. С.** Борьба трудящих Харківщини за відбудову промисловості і сільського господарства (1921-1925) / О. С. Кудлай. – Харків: Кн. вид-во, 1961. – 208 с. **20. Отчет Харьковского** губернского экономического совещания. 1 октября 1921 г. – 1 апреля 1922 г. – Харьков: Госиздат, 1922. – 410 с. **21. Яненко В. І.** Перебудова управління промисловістю України в перші роки непу / В. І. Яненко // Укр. іст. журн. – 1962. – № 1. – С. 48-57. **22. Державний архів** Полтавської області. Фонд Р-1503: Полтавський губернський исполнительный комитет Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (губисполком). **23. Тичина А. К.** До становлення соціально-політичного механізму управління виробництвом (1920-1925 рр.) / А. К. Тичина // Укр. іст. журн. – 1989. – № 7. – С. 62-72. **24. Хозяйственное строительство** Подолии: Отчет губэкономсовещания Украинскому экономическому Совету за август – декабрь 1921 года. – Винница: 1-я гостипография, 1922. – 195 с. **25. Отчет Подольского** губэкономсовещания Украинскому экономическому совету. Апрель – сентябрь 1922 г.: С приложением краткого исторического обзора советского строительства и народного хозяйства на Подолии за 1917–1922 гг. – Винница: 1-я Гостипография, 1922. – VI, 416 с. **26. Державний архів** Харківської області. Фонд Р-869: Харьковский окружной отдел местной промышленности Харьковского губисполкома. **27. Державний архів** Донецької області. Фонд Р-1146: Донецкий губернський исполнительный комитет Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (губисполком). **28. Кульчицький С. В.** Ленінська нова економічна політика та її здійснення в УРСР / С. В. Кульчицький // Укр. іст. журн. – 1989. – № 8. – С. 88 – 93. **29. Бокарев Ю. П.** Социалистическая промышленность и мелкое крестьянское хозяйство в СССР в 20-е годы: Источники, методы исследования, этапы взаимоотношений / Ю. П. Бокарев. – М.: Наука, 1989. – 310 с. **30. Танцюра В. И.,** Черная Н. В. Проблемы управления государственной промышленностью Украины в период НЕПа / В. І. Танцюра // Вестник Харьк. ун-та. – № 375. Проблемы политической истории Украины. – Харьков, 1993. – С. 119 – 126. **31. Бойко Н. К.** Рабочий класс Украины в период социалистического строительства (анализ массовых статистических источников 20 – 30-х годов) / Н.К. Бойко. – К.: Вища школа, 1990. – 155 с. **32. Хозяйство Донбасса:** орган Донецкого губернского экономического совещания. Бахмут. – 1921 г. **33. Хозяйство Подолии:** ежемесячный журнал Подольского губернского экономического совещания. Винница. – 1922 г. **34. Стенографический отчет** 2-го губернского съезда Советов Подолии. 3–5 декабря 1921 г. – [Винница]: Издание Информстат. подотдела отдела управления Подольского губисполкома, 1922. – 58 с. **35. Отчет Подольского** губернского исполнительного комитета за 1923 год 4-му губерньскому съезду Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. Январь 1924 г. – Винница: Подол-Печать, 1924. – 83 с. **36. Державний архів** Дніпропетровської області. Фонд Р-158: Исполнительный комитет Екатеринославского губернского Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (губисполком). **37. Державний архів** Вінницької області. Фонд Р-992: Подольский губернський совет народного хозяйства. **38. Державний архів** Харківської області. Фонд Р-845: Харьковский окружной исполнительный комитет Совета рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов (окрисполком).

Надійшла до редколегії 13.02.2014 р.

УДК 94(477) «192»:334.713

Формування місцевих державних промислових об'єднань на початку непу / В. В. Кабачек // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2014. - № 25 (1068). – С. 48-56. Бібліогр.: 38 назви. – ISSN 2079-0813.

Стаття присвячена формуванню місцевих державних госпрозрахункових об'єднань у 1921-1922 рр. Визначено їх особливості порівняно з трестами великої індустрії. Місцеві керівники опиралися зазіханням з центру як могли і подекуди досягали певних успіхів. Боротьба місцевої влади з республіканськими відомствами носила в основному прогресивний характер, відповідала інтересам економічної доцільності, проте сили в ній були нерівними.

Ключові слова: перші роки непу, місцеві державні промислові трести, госпрозрахунок, ринок.

УДК 94(477) «192»:334.713

Формування місцевих державних промислових об'єднань на початку непу / В. В. Кабачек // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2014. - № 25 (1068). – С. 48-56. Бібліогр.: 38 назви. – ISSN 2079-0813.

Стаття посвящена формуванню местных государственных хозрасчетных объединений в 1921-1922 гг. Определены их особенности по сравнению с трестами крупной индустрии. Местные руководители противились посягательствам из центра как могли и кое-где достигали определенных успехов. Борьба местной власти с республиканскими ведомствами носила в основном прогрессивный характер, соответствовала интересам экономической целесообразности, но силы в ней были неравными.

Ключевые слова: первые годы нэпа, местные государственные промышленные тресты, хозрасчет, рынок.

The article is devoted to the foundation of local state commercial self-supporting basis unities in 1921-1922. Their peculiar features in comparison with trusts of great industry are presented. Local leaders resisted the encroachment of the centre as they could, and in some places reached certain success. The struggle of the local authorities with the Republican authorities was mainly of a progressive nature, in the interests of economic expediency, but the forces were unequal.

Key words: first years of NEP, local state industrial trusts, commercial calculation, market.